

מקורו מהפסוק "לקיים כל דבר שלף איש נעלו" (זאת לפני ישראל על הגאולה ועל התמורה לקיים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו" (רות ד-ז): "על הגאולה" - זו מכירה ונחלקו בה האם היא כסף או משיכה, "על התמורה" - אלו חליפין שווה בשווה, "לקיים כל דבר שלף איש נעלו" - זהו סודר (תוס' בבא מציעא מז. ד"ה גאולה, רשב"א קידושין כח בשם ר"ת). וזהו הקניין היחיד המפורש בכתוב, ששאר הקניינים, גם אלו שדאורייתא, אינם מפורשים אלא נלמדים מדרשות (חשק שלמה קידושין כו. ד"ה נקנין).

ויש בזה שלוש שיטות:

(א) **דאורייתא** (רמב"ן בהשגות על ספר המצוות לרמב"ם סוף שורש ב, מנחת חינוך¹ שלו-א [יב], ארעא דרבנן תקפב (הובא בשדי חמד ח"ב עמוד 406 ד"ה חליפין)).

(ב) **דרבנן** (רדב"ז בתשובות החדשות תקג, והשדי חמד שם כתב בדעת התוס' שלא פשוט להם שמדאורייתא, דאפשר שהוא דרבנן. וספר המקנה (ר' אליעזר זוסמאן סופר) כז-ה ד"ה אם) ותורת הקניינים (ח"א עמוד קמ) דנו האם מדאורייתא או מדרבנן).

(ג) **מנהג** (דבר אברהם ח"א א).

בטעמו חקרו האם קונה תמורת החפץ השני, או שקונה את החפץ משום שנחשב שגם הוא עשה את מעשה הקניין (כגון משיכה) שחבירו עשה בחפץ השני. למשל, ראובן רוצה לקנות משמעון פרה, ולכן שמעון קונה את הסודר של ראובן במשיכה. וחוקרים האם ראובן קנה את הפרה תמורת הסודר, או שנחשב שראובן משך את הפרה ולכן קנה אותה (רוח אליהו ט).

במקור הקניין ובסוג הקניין (מבין ארבעת הסוגים: תמורה, הכנסה לרשותו, ראייה לגמירות דעת, והפגנת בעלות²) חקרו רבים האם נתינת הסודר היא תמורת החפץ הנקנה (מדין קניין כסף), או שהיא ראייה לגמירות דעת (מנחת אשר בבא בתרא מב. שיעורי ר' שמואל קידושין עמוד כב בדעת רש"י: החלפת חפץ בחפץ). ומעין זה חקר בשיעורי ר' שמואל (בבא מציעא ח"א עמוד שט, ומעין זה בתורת הקניינים ח"א עמוד קמג) האם הוא תמורה או מעשה ליצור למקנה גמירות דעת.

וכן חקרו רבים האם הוא מדין קניין כסף או שהוא קניין נפרד (פרי משה קניינים לא-ב, קונטרסי שיעורים קידושין ד, תורת הקניינים ח"א עמוד קמא. תוס' קידושין ג. ד"ה ואשה ורשב"א קידושין כה: ד"ה אמר אביי: קניין בפני עצמו. משנה למלך עבדים ב-א: חליפין אינם כלולים בקניין כסף. תוס' גיטין לט: ד"ה משום: חליפין דומים לכסף, וכל מה שנקנה בכסף נקנה גם בחליפין, חוץ מאשה).

במהותו חידש הברכת אברהם (קידושין קא בדפיו) שחליפין שונה מכל הקניינים, ששאר הקניינים הם מעשה שפועל את הקניין (מעשה שאינו קשור לדיבור), אך חליפין הוא גמר הדיבור שדיברו המוכר והקונה (חיזוק הדיבור), ולכן נקרא "לקיים כל דבר" - לקיים את הדיבור שסיכמו ביניהם.

קניינים החוזרים לבעלים - נחלקו בזה הראשונים: בדינים שונים

(א) **תוס'** כתבו ששכירות שאלה ומתנה על מנת להחזיר אינם נקנים בחליפין (תוס' ערכין כט: ד"ה ולא, ובקידושין כז. ד"ה ומקומו כתבו בלשון "שמא" שכירות לא נקנית בחליפין).

(ב) **הרא"ש** סובר שכן מועיל (לגבי שאלה - בבא מציעא פ"א סוף סי' לא, ע"פ הבנת הטור חו"מ סוף קצה).

¹ וכן שיטתו שם בעוד הרבה קניינים שהם מדאורייתא, הובא בערך קניינים דרבנן בסעיף "קניינים שונים" ד"ה מחלוקת יסודית.

² את חלוקת הקניינים לארבעת הסוגים ביארנו בערך קניינים בסעיף "סוגי הקניינים" ד"ה סוגי הקניינים.